

Interjú a 70 éves Voigt Vilmos professzorral¹

– A folklorista tudóst és a tanár Voigt Vilmost sokan ismerik, de fiatalkori éveiről alig tudunk valamit. Mivel ezt az interjút életinterjúnak is szánjuk, bevezetésként megkérném, beszéljen nekünk élete legkorábbi szakaszáról, diákéveiről. Kezdjük tehát Szegeddel, ahol 1940. január 17-én meglátta a napvilágot.

– Mint ahogy ezt már sokan megtették, én is hetvenéves lettem, sőt mostanában nekem is több olyan feladatomból volt, amikor mások életútját vagy munkásságát hasonló alkalomból tekintettem át, úgyhogy az ilyen életrajzok nevetséges és unalmas részeit sajnos már jól ismerem, próbálom is elkerülni. Több apró kérdésnél még inkább kiderül, hogy milyen rosszul ismerjük egymást, még akkor is, ha azt hisszük, hogy ismerjük. Tehát olyan vonásokat tételezünk vagy nem tételezünk föl, amelyek vagy voltak, vagy nem voltak.

Liszka József felvétele

– Milyen volt a családi háttér, szülei mivel foglalkoztak?

– Szegeden születtem, édesanyámék Fölsővárosból, édesapámék Rókusból származtak, a rokonságunk tehát szegedi volt. Édesanyám női szabó volt, majd később háztartásbeliként tevékenykedett, tehát rólam és húgomról, Erzsébetről gondoskodott. Édesapámnak mozgalmas fiatalsága volt (jogi és államtudományi diplomával rendelkezett), fiatal korában Bécsbe is eljutott, kapcsolatba került a szegedi újságírókkal, nyomdászokkal. Az anyámék a családba benősült Koroknay Józsefnek köszönhetően személyesen is ismerték József Attilát, ugyanis az említett rokon volt a költő verseinek első kiadója. A szegedi hátteret bizonyos vonásokban máig is megőriztük. Amikor az első néprajzi gyűjtőutakra mentem és kipróbáltuk otthon a magnetofont, akkor derült ki számunkra – nem az, hogy mi dialektusokat beszélünk otthon, mert azzal tisztában voltunk –, hogy milyen „szörnyen” ö-zünk. Még ma is, ha a húgommal beszélgetünk, de ha telefonálunk, akkor is ezt a dialektust használjuk. Sok olyasmiről tudnék a szegedieknek mesélni, amit ők már nem láthattak, mert sok utcát átépítettek, a házakat lebontották. Kéthetes voltam, amikor családjunk Budapestre költözött, de természetesen később is lejártunk Szegedre. Azt hiszem, nagyon sokunkra jellemző, hogy azt a tudást,

amely egy régebbi közösség életére és mindennapjára vonatkozik, megőriztük, és később ennek nagy hasznát vettük a szakmánkban. Az ilyen tudást vegyes lakosságú területen is és több generációnál meg lehet őrizni. Nekem volt szerencsém nagyon távolra költözött emberekkel külföldön találkozni, s azt tapasztaltam, hogy hihetetlenül megrögződött egy olyan kultúra, aminek akkor már nagyon zárvány jellege volt, sőt olyasmi, ami az ő akkori életmódjuktól igen távol esett. Azt az amerikai generációt, amely '56 végén vándorolt ki Magyarországról, jól ismertem, sokukat személyesen. Az ő politikai beállítottságuk nemzetinek és jobboldalinak nevezhető, azonban gazdasági beállítottságuk alapján a szőrösszívű kapitalistához és a viszonylag sikeres, de nem nagyon gazdag szőrösszívű kapitalistához sorolhatjuk legtöbbszörüket. Az ő kultúrájukat a DISZ, a MADISZ, a kommunista ifjúsági mozgalmak, a munkásmozgalmi dalok és a pesti viccek jelentették, amelyek teljes ellentétben álltak kinti életmódjukkal. Amikor azonban karácsonykor összegyűltünk – nekem volt ilyen karácsonyi élményem velük kapcsolatban –, senki sem tudta közülk a Mennyből az angyalt, cserében a Mint a mókus fenn a fán, az úttörő oly vidám... dalocska szélében ismert volt körükben. Ez a fajta háttéridentitás hihetetlenül érdekes tud lenni, és kedvező körülmények között izolált embereknél is megmarad. Ha mondjuk, valahová elkerül egy nagymama, aki jól ismerte a saját világát, az egykori életmódot, amelybe ő beleszületett, és hirtelen a nyakába szakadt két vagy három unoka, mondjuk Buenos Airesben, akkor a nagymama megtanítja őket magyarul, és például részletesen elmeséli nekik egy kárpátaljai falu életét az első világháború előtt. Ezeket a dolgokat soha nem mesélte el saját gyerekeinek, mert őket nem érdekelte. A nagymama elmondása alapján aztán a gyerekek például eljátszanak egy disznóölést a fényűzően berendezett palota 26. emeletén, mert ezt hallották a nagymamától és nagyon érdekesnek találták. Tulajdonképpen ez a mi szakmánk, ezeknek a tradícióknak a bemutatása, és hát én is szerencsés vagyok abból a szempontból, hogy ilyen háttértudásra szert tehettem.

– *Hol kezdett iskolába járni?*

– Budapesten, pontosabban Budán jártam iskolába. Egyházi, evangélikus iskolában kezdtem, ahova véletlenül kerültem. Rövidesen államosították, majd körzetesítették, mindenki oda ment, ahova küldték, és csak nagy nehézségekkel lehetett jobb iskolába bejutni. Az a körzet, ahová az én iskolám, a Rákóczi Gimnázium tartozott, nem volt messze tőlünk, így én ide jutottam be. Az általános iskoláim vegyesek voltak, ám most utólag visszagondolva tudatosítom, hogy milyen érdekes volt az a társadalmi közeg, ahonnan az osztálytársaim származtak. A szülők között mindenféle emberek akadtak: a bűnözőktől a deklaszálódott grófig. A gimnázium nagyon jó általános gimnázium volt, majdnem minden tárgyból sok mindenre megtanítottak bennünket és rendszeresen számon is kérték a tudást. Nekem nagy szerencsém volt, mert egy kis osztályba kerültem, ahová huszonhároman jártunk. A többi osztály létszáma jóval meghaladta a harmincat.

– *Milyenek voltak a tanárai? Kire emlékezik szívesen?*

– Régi vágású tanáraink voltak, nagyon hálás vagyok nekik. Mindig el szoktam mondani, hogy az én középiskolai osztályfőnököm dr. Mády Zoltán volt, aki nagyon sokrétű tevékenységet fejtett ki, többek között a magyar falukutatásunkban is kezdeményező szerepe volt, az 1930-as évektől cserkész- és falukutató táborokat szervezett. A legel-

ső, a kemsei leírást² cserkész diákjaival együtt készítette. Ezekben az években Györffy István tanszékén népi társadalomrajzot, pontosabban „népi társadalomismeret” oktatott, így jól ismerte a néprajzos kollégákat. Az ötlet, hogy néprajz szakra menjek, tőle származott. Egykori tanáraink közül Csoma Gyula neves didaktikus él még. Latintanárunk volt Szerdahelyi Andor, aki körül most valóságos kultusz alakult ki a Rákóczi Gimnázium öregdiákjai körében. És persze, nem említettem itt mindenkit... El kell mondanom, hogy a középiskolában a modern pedagógiának vagy a modern irodalom- vagy történelemszemléletnek nyoma sem volt. 1958-ban az érettségi napján (június 16-án) reggel bement a rádió a hírt Nagy Imre kivégzéséről. Meghallgattuk, hogy kivégezték Nagy Imrét, utána pedig bementünk érettségizni, közben nagyon féltünk, hogy mi lesz az érettségim. Érdekes, hogy még könnyebb is volt az érettségim, mert a tanáraink jobban tudták, hogy ez a hír mit jelent, mint mi, így nem voltak jó hangulatban. Középiskolás koromban részt vettem mindenféle tanulmányi versenyeken, úgy-hogy fölvételi nélkül bekerülhettem volna matematikusnak a természettudományi karra, de nekem eszembe sem jutott volna oda jelentkezni. Felvettek erre a bölcsészkarra, ahol most tanítok, bár akkoriban ez nem volt egyszerű, mivel sokat számított a származás. Noha én értelmiségi származású voltam, olyan rendesek voltak velem későbbi tanáraink, akik fölvételiztettek bennünket, hogy minden baj nélkül bekerültünk. Az egykori gimnazista osztálytársakkal tulajdonképpen ma is tartjuk a kapcsolatot, jól-lehet igen különböző területen tevékenykedünk. Voltaképpen nyugdíjban vagyunk már: P. G. (vele már a Medve utcai elemiben is egy osztályba jártunk) és V. E. orvosok, M. G. agronómus, P. L. MÁV-tisztviselő volt. Sz. T. nyelvész, V. I. geológus – P. I. pedig évtizedek óta Uppsalában él, ahol az egyetemi állattenyésztésben vett részt. Múlt nyáron volt egy skandinavisztikai kongresszus Uppsalában – náluk laktam, sokat beszélgettünk. Sajnos, már több volt osztálytársam elhunyt: az állatorvos F. I., a közgazdász B. Gy., az építész D. M., a zenész, majd könyvtáros M. B. A legnevezetesebb lenne köztük Feldmár András, aki 1956 őszén került az osztályba, ám már az év végén külföldre távozott és semmi kapcsolatot nem tart velünk. Kanadában lett lélekbúvár, az utóbbi években többször járt, élt Magyarországon és személyiségfejlesztő-tanácsadó irodát vagy valami efféle vezet. Sokszor szerepelt a sajtóban, televízióban, könyvei jelentek meg. Minthogy azonban velünk semmi kapcsolata sincs – az egész történet kuriózum. Hasonló kuriózum, hogy a ma is szél-tében ismert politikai újságíró és kommentátor Avar Jánost meg a Medve utca elemiből ismerem. Nem jártunk egy osztályba, de a „földrajz szakkörben” együtt jeleskedtünk. Vele legalább fél évszázada nem beszéltem. Ugyanezen iskolából és ugyanonnan ismerem Mályusz Károlyt, a nagy történész matematikus fiát, akit azért később is láttam. És Bolberitz Pált, a kitűnő katolikus teológus-filozófust, Antall József gyóntatóját. Ővele később is találkoztunk. Ő segített abban, hogy kiváló szakember adja le hallgatóinknak a katolikus vallási néprajzot. Persze, mindez véletlen, ám jelzi, milyen furcsa kapcsolatok lehetőségeit adták az iskolák...

– *Hogyan emlékszik egyetemista éveire?*

– 1958-ban kerültem az egyetemre magyar–néprajz szakosként. A stúdiumokat tisztességgel elvégeztem, ezek között voltak jobbak és kevésbé jók, viszont nagyon sok mást is hallgattam, hol rendszeresen, hol rendszertelenül. Hallgattam például szlavisztikát, germanisztikát, skandinavisztikát, valamint művészettörténetet és egy kis régészetet is. Úgy gondoltam, hogy az órarend azért van, hogy kitöltsük, így a lyukas órákon

is beültem különböző előadásokra, úgyhogy nagyon kellemesen telt az idő, az ember sokat tanult. Egy idő után kiderült, hogy nem szabad fölvenni túl sok órát, úgyhogy ezek után jó néhány órát nem írtam be az indexbe. Tehát teljesen kötetlenül az ember azt tanulta, ami érdekelte. Középkorban a tanáraink egyszerűen beneveztek bennünket mindenféle tanulmányi versenyre, tehát nem is kérdezték, hogy akarunk-e versenyezni. Ez hasonlóan folytatódott itt az egyetemen is, így részt vettünk különféle diákköri versenyeken. Engem az irodalom mindig érdekelt, így én az irodalmi diákkörnek voltam valamiféle elnöke. Sokat olvastunk, s azt mondhatom, hogy az a generáció, amihez én is tartoztam, hihetetlenül széles körű tudásra tett szert, mindenféle nyelveket is tanultunk, aminek később nagy hasznát vettük. Mi ezt a nyelvtudást a korábbi többgenerációs értelmiségi családok gyerekeitől eltérően nem hazuról hoztuk magunkkal, hanem magunk tanultuk meg és egymást szórakoztattuk.

– Kik voltak az évfolyamtársai az egyetemen? Említene néhány ismertebb nevet?

– Évfolyamtársam volt Kríza Ildikó, Dömötör Ákos, Gémes Balázs, Békefi Margit, de jó kapcsolatban voltunk a két évfolyammal feljebb járó Kisbán Eszterrel, Pócs Évával és Csalog Zsolttal is.

– Bár nem említette, de a bibliográfiájából kiderül, hogy már hallgató korában több tudományos írása is megjelent. Ortutay Gyula közelmúltban megjelent Naplójából is tudomást szerezhetünk arról, hogy tehetségesnek tartotta Önt és több feladattal is megbízta.

– Ortutaynak részben én is „rendeztem” az otthoni könyvtárát, és később úgy alakult, hogy a bibliográfiája összeállításában is segítettem, de a tanulmánykötetei szerkesztésében is részt vettem. Akkor még az egyetemen az ötödik évfolyam gyakorlati évnek számított, tulajdonképpen ekkor kerültem személyes kapcsolatba a Néprajzi Múzeumban (ez az intézmény akkor még a Könyves Kálmán körúton volt) több kollégával is, mint például Kovács Ágnessel, ugyanis ekkor készült a népmese-katalógus, így én is bedolgoztam. De bejárhattam például Fél Edit múzeumi dolgozó szobájába és a textiltraktárába is, megismerhettem a Diószegi Vilmos által gyűjtött, sámanizmussal kapcsolatos anyagot is, és folytathatnám. Többek közt akkor kerültem kapcsolatba Erdélyi Zsuzsannával, Pesovár Ernővel és Martin Györggyel is. Az ötödik tanév második félévében a Radnóti Miklós Gimnáziumban gyakoroltam, itt tanult ekkor Nagy Ilona és Verebélyi Kincső is, akik később ugyancsak néprajzkutatók lettek.

– Aztán később a néprajzkutató Verebélyi Kincső a Tanár Úr felesége és kollégája lett... De folytassuk az egyetemi évekket! A szakdolgozatát milyen témából írta?

– A magyar népmese stílusa volt a téma, ez nyomtatásban eddig még nem jelent meg. „Mint oly sok nagy ívű” dolgozat, ez sem készült el teljesen. Az elején kommunikációelméleti, akkor modern eszme-futtatás volt, majd a mese „címezésével” foglalkoztam. Nem sok sikert értem el vele. Egyik tanárom a következő levéllel küldte tovább Ortutayhoz: „Kedves Gyula, én még életemben ilyen hülyeséget nem olvastam...” Ortutaynak nyilván még rosszabb véleménye lehetett, de becsületére szólván azért rögtön „jeles” minősítéssel engedte tovább...

– *Hogyan alakult a sorsa az egyetem elvégzése után? Úgy tudom, kitüntetéses diplomával távozott onnan.*

– 1963-ban végeztem el az egyetemet, akkor a bölcsészkaron kampányszerűen majdnem minden tanszékre gyakornokot vagy tanársegédet kellett fölvenni, úgyhogy legalább tizenöt évfolyamtársam maradt bent a különböző tanszékeken, így nekem állásgondom sosem volt. Olyannyira nem volt, hogy nemcsak a folklór tanszéken ajánlották föl a gyakornoki állást, hanem a pesti régi magyar irodalmi tanszéken is, de Gunda Béla Debrecenbe is hívott. Pesten laktam, tehát természetesen itt is maradtam. Még abban is nagy szerencsém volt, hogy egy másodpercig sem voltam katona, amit egyébként elmondhatatlanul felesleges időrabló dolognak véltem, és ahogy mások elbeszéléseiből utólag értesültem, a valóság még az én elképzeléseimtől is szörnyűbb volt.

– *Kik voltak az első tanítványai? Említene néhány olyan nevet, akik később neves kutatókká váltak?*

– Első folklorista hallgatóm volt például Küllös Imola (a már a Radnóti Gimnáziumból ismert Nagy Ilona), Szemerkenyi Ágnes, Tátrai Zsuzsanna, Kovács Ákos, a nyelvész Balázs Géza, hogy csak néhányat említsek. A magyar és skandinavisztika szakosok közül említhetném Balogh Anikót, Ács Pétert, Kunos Lászlót vagy a magyar irodalomból Kapitány Ágneszt és Kapitány Gábort. De tanítottam az íróházaspárt: Mezey Katalint és Oláh Jánost, Kerényi Ferencet, Atkári Jánost, Petri Györgyöt és Szörényi Lászlót is, most hirtelen ők jutottak eszembe, de még voltak sokan mások is, akik ismert emberek és megemlíthetném őket.

– *Kik voltak hallgatói a határon túli magyarok közül?*

– Két első szlovákiai hallgatónk néptáncos volt, a Sebők házaspár, ők azért jöttek Magyarországra, hogy Martin György szárnyai alatt mindent megtanuljanak a néptánctól. Amikor itt végeztek, sikerült elérni, hogy bekerüljenek a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetébe Pozsonyba, de utána szinte mindjárt disszidáltak Svájcba, amiből mindkét oldalon eget verő botrányok voltak. Hallgatóm volt még B. Kovács István és Liszka József is, ők mindketten szépen hazamentek az egyetem után, ami így helyes. Persze akadtak olyanok is, akik itt maradtak. A Vajdaságból is voltak tehetséges hallgatóim, például Beszédes Valéria, Jung Károly, Klamár Zoltán, később Raffai Judit vagy Papp Árpád, közülük többen nálunk doktoráltak. Szlovéniából Halász Albertet említhetném. Voltak erdélyi hallgatók is, de Vietnamból, Finnországból, Észtországból és Amerikából is, de valamennyit most nem sorolom fel...

– *Egész életét az ELTE Folklore Tanszékén töltötte, ahol hetvenéves koráig volt munkaviszonyban...*

– Én szépen végigjártam a számléltrát, és most, január 15-én küldtek el nyugdíjba. Tanszékvezetői funkciót az ember 65 éves koráig tölthet be, tanítani ezután is taníthat egészen hetvenéves koráig, de azután már el kell menni az egyetemről. Én ezt nagyon jó megoldásnak tartom. Azt tartom problematikusnak, hogy ha – mint az én esetemben – egy egyetemi tanár kilép az egyetem forgóajtaján, akkor ugyanazon a forgóajtón nem

jön be rögtön egy következő egyetemi tanár. Az a baj, hogy ezek az állások örökre szűnnek meg. Tehát az a szisztéma sokkal jobb volt: amikor én bekerültem a tanszékre: akkor a tanszékvezető Ortutay Gyula volt, aki 1910-ben született, az ő első beosztottja Dégh Linda volt, aki 1920-ban született, a következő volt Katona Imre, aki 1930-ban született, és akkor jöttem én, aki 1940-ben. Volt egy szukcesszivitás, amiről ma már nem beszélhetünk.

– A tanár úrnak pályafutása során alkalma nyílt kapcsolatba lépni nagyon sok európai néprajzi tanszékkel, s annak köszönhetően, hogy nagyon sok nyelven beszél és olvas, nagy rálátása van az európai néprajzi és folklórkutatásra. Hogyan látja a magyar folklórkutatás helyzetét európai viszonylatban?

– Amikor elkezdtem egyetemi pályámat, Európában szinte mindenütt igen jó néprajzi-folklorisztikai tanszékek voltak. Ezek rendszeres stúdiumok voltak, tehát a néprajz is és a folklorisztika is egy rendes egyetemi szak volt, a professzorok nagy része társadalmilag jelentős pozíciót képviselt. Az egyetemi tanárság rang volt, elismert társadalmi rang. Volt lehetőség különböző kutatásokra. Az 1960-as évek elejétől a nemzetközi kapcsolatok egyre szélesebbé váltak, tehát mi is ekkor kezdtünk külföldre utazni. Az 1950-es évek második felében építettek ki különféle kapcsolatokat az én főnökeim is, mint például Ortutay Gyula, de Gunda Béla és mások is. Ők megteremtettek számunkra egy nemzetközi hátteret, egy kapcsolatrendszerrel, amit aztán mi is fokozatosan kiszélesítettünk, új kollégákkal ismerkedtünk. Ha valahol Európában azt mondtam, hogy Pesten végeztem és Ortutay tanszékén dolgozom, az jó ajánlólevélnek számított. Mivel mi voltunk tulajdonképpen a háború utáni első ilyen fiatal generáció tagjai, akik már külföldre utazhattunk, megszerettek bennünket és mindenki meg akart velünk ismerkedni. Felkészültnek tartottak minket, tehát nagyon jó, gyakran baráti kapcsolatok alakultak ki. Kölcsönösen meglátogattuk, sőt otthon is vendégül láttuk egymást, a mai napig szívesen emlékszünk vissza ezekre az időkre azzal a néhány kollégával, akik még élnek. Magyarországon 1948–1949-ben következett be a tudományok, az oktatás és az egyetem átszervezése nagyon sok olyan modernizálással, amire égető szükség volt. Ennek azonban sok háttulütője is volt. Abban az időben bizonyos korábbi intézmények romjain, azok folytatásaként kialakul például a magyar nyelvtudományi, irodalomtörténeti, történettudományi és egyéb más kutatóintézeti hálózat. Sajnos, ebből bizonyos tudományágak furcsa módon vagy kimaradtak, vagy csak jóval később kerültek be. Ilyen volt például a régészet és a néprajz is. A néprajznak 1966-ig nem volt akadémiai kutató intézménye, bár akadémiai kutató státusok akkor már léteztek és tulajdonképpen munka is folyt. Az akadémiai intézményi hálózat létrejötte után a nemzetközi kapcsolatok, a külföldi utazások lehetősége és az anyagi háttér ezeknél az intézményeknél volt meg. Tehát ég és föld különbség volt az akadémiai néprajzi kutatóintézetek vagy csoportok és az egyetemek között. Az intézeti alkalmazottaknak évente számtalan lehetőségük nyílt külföldi kutatóutakra a kulturális akadémiai egyezmény keretében megszabott kutatóhónapoknak köszönhetően. Mi Soroksárig sem tudtunk elmenni, mert az egyetem a villamosjegyet sem fizette. Tehát a szakmai feladatok nem csupán áttevődtek a kutatóintézetbe, hanem ezután ott is fogalmazódtak meg. Ilyen volt például a magyar néprajzi kutatásban a néprajzi atlasz, később a lexikon, néprajzi kézikönyvek, és még tovább sorolhatnám, milyen tervfeladatok voltak, amelyeket szerintem az egész néprajzos szakmának együttesen kellett volna megoldania. Sajnos, ebből az

egyetemet rendszeresen kihagyták, ami véleményem szerint emberi inkollegialitásról tanúskodik. Abban az esetben persze, amikor a hosszú évek során nem készültek el valamivel, természetesen bennünket kértek fel a hiányzó anyag megírására. Azt, hogy miképpen változott a néprajznak a szerepe ezekben az évtizedekben, én csak egyetemi perspektívából tudom megítélni, és elképzelhető, hogy benyomásaim más szakterületekre vonatkoztatva érvénytelenek. Végeláthatatlan, hosszú listát tudnék felsorolni, hogy mára Európában hol szűntek meg ezek a kutatási lehetőségek. Hogy szűntek meg a kutatások a norvég, a svéd, a német az osztrák stb. egyetemeken. A néprajz esetében az egyetemek és a múzeumok voltak ugyanis azok a helyek, ahol korábban a fontos publikációk, kiadványok megszülettek. Az 1980-as években az egyetemen a hallgatók létszáma nagyon megnőtt. Körülbelül úgy másfél évtizede, amikor Miskolcon elindult a kultúrantropológiai jellegű néprajzi oktatás, valamilyen jubileum alkalmából meghívtak, hogy tartsak ott ünnepi előadást. Amikor a portás útbaigazított, hogy hová kell mennem, és rátaláltam egy amfiteátrumszerű helyiségre, ahol vagy háromszázan ültek, azt hittem, rossz helyen járok és visszamentem a portáshoz, hogy ismét útbaigazítást kérjek. Kiderült, hogy jó helyre nyitottam be, akkor ugyanis éppen ennyi kultúrantropológus-hallgató volt Miskolcon. Most egy árnyalatnyit megváltozott a helyzet, de hát így is nagy a különbség a korábbi időszakhoz képest. Ugyanis ha harmincan jönnek be egy órára, akkor szívem szerint adnék ennek a társaságnak valamilyen általános műveltséget, ami egyre inkább hiányzik belőlük, másrészt kiemelném közülük azt a néhány, két-három tehetségeset, akik valóban érdeklődnek a szakma iránt és szívesen foglalkoznának életük végéig ezzel. Én a néprajz szakot egy olyan évfolyamban végeztem, ahol ötven-hatan voltunk. Ez azt jelenti, hogy minden félévben mind tárgyi néprajzból, mind folklórból két-két dolgozatot kellett írunk. Ha tízen lettünk volna, csak egyet kellett volna. Ha háromszázan vagy harmincan ülnek bent, az már teljesen mindegy, mert fel sem tételezhetem, hogy azt a bizonyos könyvet, amelyről szó van, elolvasták. Egy könyv nem háromszáz vagy harminc, hanem maximum két példányban van meg a könyvtárban. Itt óriási a változás.

– *Hogyan ítéli meg a mai magyar folklórkutatás eredményeit, perspektíváit, Ön szerint melyek azok az irányok, amelyeket preferálni kellene?*

– A témák és módszerek nagyon fontosak, amelyekkel a folklorisztika vagy a néprajz foglalkozik, s az is, hogy ezek miképpen módosultak az utóbbi évtizedekben. Véleményem szerint a magyar néprajz és a folklorisztika is az 1930-as évektől egyfajta sikertörténetnek tekinthető. Nagyon sok kitűnően képzett, színvonalasan dolgozó kutató tevékenykedett-tevékenykedik, rendszeresen jelentek és jelennek meg a különféle publikációk, tulajdonképpen soha senkit nem gátoltak abban, hogy jó műveket írjon. Talán az 1950-es évek elején volt egy olyan rövid periódus, amikor nagyon sok témával vagy nem foglalkozott senki, vagy pedig nem is volt ajánlatos foglalkozni néhányal: mint például a vallási néprajz. Ekkor néhány téma kutatását jobban forszírozták, mint például a szocialista falu és az akkori életmód, a munkáséletmód kutatása. A kollégák el is kezdték az ilyen jellegű kutatásokat, de egy idő után egyre jobban látták, hogy az általuk megismert és összegyűjtött adatok közölhetetlenek. Nem csak azért, mert az „itt van már a Kánaán” megállapítással homlokegyenest ellenkezőek voltak. Az akkori felső társadalmi vezetésnek ugyanis abban az időben még annál is kevesebb fogalma volt a vidéki életről, mint a két világháború közötti időszak vezető rétegének. Nem vol-

tak ismereteik a magyar falu nyomoráról, mert nem beszéltek nekik erről, vagy egyszerűen tudni sem akartak róla. Teoretikusan is képtelenek lettek volna felfogni valamit. Ha például 1951-ben vagy 1952-ben megjelent volna valaki Révai Józsefnél, aki nem volt buta ember, vagy Rákosinál, aki szintén nem volt buta ember, és azt mondta volna, hogy a magyar faluban rengeteg innovatív jelenség bukkant föl, ezt támogatni kellene, vagy éppen azt mondta volna, hogy továbbra is él a tradicionális paraszt földmúdata és ezt figyelembe kellene venni, egyik érvet sem értették volna meg. Föl sem fogták volna, hogy tulajdonképpen mit is mondanak nekik. Ekkor ideológiai okokból egészen más volt a kultúrpolitika, de ezt a pár évet és bizonyos témákat leszámítva a magyar néprajz azzal foglalkozott és azt írt, amit akart. Ezután egy történeti fordulat következett be, amely elsősorban Tálasi Istvánhoz fűződik, aki a még Györffy Istvánnál is emlegetett ötletet tárgyalta újból, miszerint mi valamiféle nomád életmódot hoztunk magunkkal az őshazából, és ennek a nomád életmódnak a nyomai még a 20. század elején is megvannak a magyar pusztákon. Ebben van némi igazság, de ez a jelenség nem úgy történt, hogy minden történeti korszakban változatlanul megvolt, hanem úgy, hogy bizonyos régi etapokat őrzött meg. Ezzel szemben a Tálasi-iskola témaként kiadta az aratás, a kukorica, a paprika, a burgonya, a kapásnövények megjelenését, amelyekről épeszű ember nem állíthatta, hogy mi a burgonyát meg a kukoricát az őshazából hoztuk magunkkal, és mondjuk lóháton természetűük a szegedi fűszerpaprikát. Valódi történetiséget kutattak tehát, és nagyon sok területen ennek köszönhetően jól előrehaladt a kutatás, máig hasznosítjuk az akkor felderített ismereteket. Ahol nem lehetett valamit tudni – jelen esetben a honfoglalás kora –, ott a magyar néprajz hallgatott, nem gyártott tudománytalan elméleteket. Ugyanebben az időben a folklorisztika is a történetiség szempontjából kutatta a témákat. A magyar folklór számos jelenségét nem igazán nemzetközi perspektívából vizsgálta, sőt olyan romantikus elgondolásokat hangoztatott, miszerint minden igazi kulturális érték a néptől származik, meg ehhez hasonlókat. Amikor a 1960-as évek közepén fölmerült a gondolat, hogy Hoffmann Tamással együtt készítsünk a magyar népi kultúráról egy történelmi keresztmetszetet, akkor az első reakcióim az volt, hogy igen, de csak abban az esetben, ha Hoffmann Tamás vagy bárki más megírja a tárgyi-néprajzi történet etapjait a magyar népi kultúrára vonatkozóan, és ahhoz én már meg tudom írni a magyar folklór történetét. Aztán Hoffmann Tamás nem vállalta a dolgot, és én közöltem, hogy enélkül én sem tudom megírni a munkát. Később aztán az 1980-as években az addigi kutatási eredmények fényében újragondoltam a dolgot és kijelentettem, hogy az akkorra hozzáférhető anyag alapján már meg lehetne írni a magyar folklór történetéről szóló kötetet.

– *A magyar folklór című kötet 1998-ban jelent meg, amelyet Ön szerkesztett, illetve több fejezetét is Ön írta, s nemzetközi viszonylatban is egy nagyon fontos kiadványként jelezik, nem beszélve az egyetemi oktatásban betöltött hiánypótló szerepéről.*

– Mivel nagy mennyiségű anyag gyűlt össze, és több interpretáció is született, ennek alapján már lehetőség nyílt egy történeti fejlődés bemutatására. Ortutay Gyula valamikor a hatvanas évek fordulóján írt egy áttekintést a magyar népmeséről. Az 1960-ban megjelent *Magyar népmese* című kötet közismert bevezetéséről van szó, amelyben már szerepeltek történeti utalások. Ezeknek a történeti utalásoknak a konkrét adattartalma azonban tarthatatlan, ezt nyugodt lélekkel kijelenthetem. Viszont tény, hogy lehetőséget adott a probléma alaposabb végiggondolásához. Amikor mi *A magyar*

folklór című egyetemi tankönyveket állítottuk össze, a magyar népmeséről szóló fejezetben először bemutattuk a világ népmeséinek történetét és utána következett a magyar népmese történetének áttekintése a középkortól napjainkig. Ortutay azt is leírta, amiről tulajdonképpen semmit sem tudtunk. Ezt ugye nem lehet megtenni. Szerencsére forrásként nagyon sok régi művelődéstörténeti és folklorisztikai anyag is rendelkezésünkre áll. Ezeket ma már be tudjuk illeszteni a valódi történeti adatok valódi történeti sorrendjébe és ez így már nem spekulatív jellegű. Azt, hogy a műköltészet és népköltészet, a kéziratos költészet és a folklór összefügg egymással, soha épeszű ember nem tagadta. Amióta elkezdődött a 18. század végén sok-sok példányban, sok-sok variánsban fönmaradt szövegek kiadása, ez közköltészet néven került be a köztudatba. Hihetetlenül gazdag anyag áll rendelkezésünkre, olyan szöveganyag, ahol minden egyes szövegnek és annak variánsainál tulajdonképpen külön kellene minősíteni, hogy az adott pillanatban a társadalmi létrának melyik fokát képviseli. A kutatás ezt a 19. század elejéig nyugodt lélekkel vissza tudja követni. Persze még mindig vannak fehér foltok, sőt nagyon furcsa fehér foltok. Ilyenek például a magyar népdalszövegek. Amit a legkevésbé ismerünk a strófikusnem-szokáshoz kapcsolódó dalanyagból (én nagyon óvatosan használom azt a szót, hogy „lírai dal”), az az 1850 és 1890 közötti korszak. Megvannak a publikációk, ezt is nagyon jó lenne már összefoglalni, megírni, remélem, hogy erre is sor kerül egyszer. Magyarországon sokáig nem volt találoshkérdés-kutatás sem. Most végre össze van gyűjtve az anyag, már a nyomdában van, az is lehet, hogy két-három héten belül megjelenik a kötet, amely az 1840-es évektől az első világháborúig a magyar találoshkérdések antológiája lesz. [A népszerű változat az interjú készítésének időpontja után megjelent: Vargha Katalin: Találoshkérdések. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2010. – L. J. I. megj.] Ennek az anyagnak köszönhetően a témák változását is figyelemmel kísérhetjük, bár az a legnagyobb érdeme, hogy nagyon régi. A szöveg akkori, amikor azt följegyezték, és én még egy héttel, nemhogy egy évvel előbbre nem datálok semmit, amit nem tudok bizonyítani, alátámasztani.

– *Ha már az „apró műfajoknál” tartunk, a Tanár Úr is hozzájárult a közmondás-kutatáshoz, hiszen az idősebb Pieter Brueghel festménye alapján egy nagyon figyelemre-méltó és a közmondáskutatás szempontjából fontos tanulmányt írt.³*

– Ezt nagyon régen írtam, és bevallom, én is büszke vagyok rá. Az idős Pieter Brueghel *Flamand közmondások* című közismert festménye volt az alapja ennek a tanulmánynak. Azt azonban megjegyezném, hogy ezek tulajdonképpen nem is közmondások, hanem szóláshasonlatok. A nemzetközi folklorisztika legkiválóbb szakértői már a 19. századtól szinte napjainkig azt próbálták megfejteni, hogy a festményen látható jelek melyik közmondással vagy pontosabban szóláshasonlattal azonosíthatók. Százegynéhány szöveget tudtak kimutatni. Hangsúlyozni kell, hogy Brueghelnek ez a festménye korábbi, mint a legrégebben följegyzett magyar proverbium. Én megnéztem, vajon hány magyar magyarázatot tudunk mi ezekhez a flamand közmondásokhoz adni, és arra az eredményre jutottam, hogy nagyjából egy jó harmadát tudjuk magyar adatokkal megfejteni. Ami nem azt jelenti, hogy valamelyik szövegről vagy ábrázolásról én azt állítom, hogy azt a közmondást arra és arra a korra lehet Magyarországon datálni, hanem azt a következtetést vontam le, miszerint az akkori Nyugat-Európában abban az időben megtalálható, viszonylag általánosnak tekinthető anyag egyharmad része a mi proverbiumkincsünkben is megtalálható. Ezek azonban nem úgy keletkeztek, hogy a

Brueghel-festménnyel jártak körbe a magyar parasztok és arról találtak ki közmondásokat. Arról a közös európai ismeretanyagról van szó, amely ilyen formában nálunk a 19. századi szövegekben jelent meg, s ez összetartozik. Egy másik ugyanilyen példa, amit most mélyebben nem részletezek, az exemplumok kérdése. A nagy európai exemplumgyűjtemények között ott van Temesvári Pelbárté és Laskai Osváté. Temesvári, ha úgy tetszik, valamivel eredetibb, s megállapíthatjuk, hogy az európai középkor végi exemplumanyagának körülbelül egyharmad része megvan Temesvári kötetében is, vagyis a nála található szövegek körülbelül egyharmad része európai-nemzetközi. Paczolay Gyula, aki különben nem folkloristaként indult, évek óta, mondhatnám évtizedek óta készíti Baranyai Decsi magyar közmondásgyűjteményének kritikai kiadását. Az összes szövegnek a változatait nyomon tudjuk követni attól, hogy az adott megfogalmazás hogyan jelenik meg, alakul át. Hihetetlenül gazdag anyag, ráadásul ezek a kis műfajok azért olyan fontosak a folklorisztika számára, mert itt magyar nyelvű adatokról van szó. Ha adott egy konkrét cseh közmondás, azt morvára, szlovákra, sziléziaira, tizenhatféle lengyel dialektusra, beloruszra, oroszra vagy kamcsatkai oroszra stb. le lehet fordítani egy perc alatt. Nem sok ész kell ehhez, ám ez magyarul nem megy. Vagyis ha nekünk megvan egy európai proverbiumunk magyarul, és ez a magyar szöveg megtalálható a későbbi gyűjteményekben, akkor tudjuk, hogy ezt valaki találóan lefordította magyarra, és máig azt használjuk, tehát az európai folklorisztika szempontjából adott egy egészen kiváló magyar anyag, csak tudnunk kell, hogy ebben mit kell kutatnunk.

– *Melyek lennének még azok a fontos területek, amelyek kutatását szorgalmazni kellene?*

– Az előbbiekhöz még hozzátenném, hogy az 1960-as évekhez képest a folklorisztika helyzete sokat változott. Ma Magyarországon nagyszerűen lehet művelni magyar történeti folklorisztikát, természetesen amennyiben a kutatónak megvannak ehhez a kellő filológiai és komparatív ismeretei. A folklorisztikával harminc évvel ezelőtt nem lehetett úgy foglalkozni, mint ma, mert hiányoztak a ma már meglevő ismeretek. A másik dolog, amit szerintem kutatni kell, azok az új jelenségek. Itt van például az akkulturáció. Az új jelenségek vizsgálatához, azt hiszem, régen is voltak modellek, itt van például a folklorizmus fogalma. Én a folklorizmust nem mint jelenséget, és nem egyetlen fogalomként, hanem komplex jelenségként mutatom be. Tehát ha azt mondom, hogy van folklór és van a nem folklór, akkor teljesen mindegy, hogy mi az a nem folklór, és ha valami a folklórból a nem folklórba eljut, az a folklorizmus. Viszont ha a nem folklórból jut el a folklórba, az a folklorizálódás. Nem egyetlen fogalom létezik, hanem több, és ezek között létezik dialektikus mozgás. Ez az, amit a nemzetközi kutatás nem szokott figyelembe venni, kivéve néhány kollégát, akik olvasták a nálunk erről megjelent munkákat. A szlovák kollégákkal, például Milan Leščákkal és másokkal jó az együttműködés ezen a területen, együtt dolgoztuk ezeken a fogalmakon.⁴ A másik dolog, ami a magyar folklorizmuskutatást megkülönbözteti a többitől, hogy nálunk ez nem értékfogalom. A miénktől különösen a német folklorizmuskutatás tér el. Ott úgy dolgozták ki a folklorizmus kritikai fogalmát, hogy az valami nevetéses, fals ideológiák szolgálatában álló és hamis jelenség. Emlékszem, amikor az akkor Hermann Bausinger által vezetett tanszéken Tübingenben kellett előadást tartanom a folklorizmusról: Bausinger úgy konferált be engem, hogy itt következik x y, aki szerint a folklorizmus nem abból áll, hogy idősebb bajor öregurak bőrnadrágban, vadászkalapban

hétvégén ugrándoznak és jódliznak a hegyekben, hanem a folklorizmus pozitív formákat is ölt, úgy mint Bartók és mások műveiben. Ugyanezt, vagyis hogy ez különbözteti meg a magyar folklorizmusfelfogást az övékétől, legutóbb idén január közepén nekem küldött üzenetében ugyanúgy megismétli, ugyanolyan pozitív módon. Tehát ez is egy szemléletbeli különbség. Elmondhatom, hogy szerencsére a korábbi időszakhoz képest ma már sokkal színvonalasabb a történeti folklorisztikánk, mint más országokban. Itt az igazi probléma, hogyan minősítjük azt a társadalmi közeget, ahol ezek a jelenségek előfordulnak. Vagyis a kérdés az, hogy azt a közeget, amiben mi a korábbi paraszti kultúrának megfelelő jelenségeket keressük, hogyan nevezzük, hogyan interpretáljuk. Tehát nem a folklorizmusjelenségeket vagy nem az olyan modern jelenségeket, mint például a fénymásoló megjelenése, vagy az olyan leveleket, üzeneteket, amelyek a variálódásban meg a humorban a folklór korábbi formáihoz képest fejlődtek vagy megjelentek, mint például az internet útján küldött lánclevelek.

– Tehát az új információs csatornák nem változtatták meg a műfajokat, csupán a terjedés eszközei, módjai bővültek ki általuk?

– Megjelent egy technika, amelyik lehetővé tesz egy olyan típusú információterjedést, amit korábban is meg tudtunk figyelni. Vagy itt vannak például az sms-ek vagy a nagyközönség számára készülő magánblogok. Egészen biztos, hogy ezeknek a megfogalmazásában, tematikájában és a szerkezetében stb. olyan elemek is megtalálhatók, amelyek a tradicionális kultúrából öröklődtek át. A kérdés az, hogyan nevezzük ezt a kultúrát. Az, hogy a paraszti lakodalomban viszonylag későn jelennek meg a hivatásos fényképészek, az ifjú pár vagy a jegyesek már fényképezkednek, de a lakodalomban még nincsenek képek, aztán megjelennek a képek, aztán maguk a résztvevők készítik a fényképeket, aztán a videót és ki tudja, mit találnak ki még a jövőben. Tehát nem ez a fajta szukcesszivitás a kérdés, hanem hogy minek nevezzük ezt, bár akár azt is mondhatjuk, ennek a terminusnak a megtalálása talán nem a folklorista vagy a néprajzkutató feladata. Igaz, néhány esetben ők is próbálkoztak ezzel, mint például Erdei Ferenc. „Utóparaszti” meg hasonló kategóriákat használtak, ami vagy pontos, vagy nem, de szerencsésebb megoldás, ha nem azt mondjuk például, hogy szocialista mezőgazdaság. Véleményem szerint a posztparaszti sem megfelelő, de az utóparaszti sem. A magyar néprajz vagy magyar folklór szempontjából akkor lehet megragadni a jelenséget, ha egyszerre vizsgáljuk pl. a Mátyusföldön, a Kárpátalján, a Szilágyságban vagy Székelyudvarhelyen, a Bácskában meg a Bánátban és Szlovéniában a szlovéniai magyaroknál is. Ugyanezek a tendenciák jelenleg eltérően módosulnak, mégis találni bennük valami közösét. Ezzel kapcsolatban mindig el szoktam mesélni, hogy mi többször is jártunk volt tanítványom, Halász Albert jóvoltából Lendva környékén. Egy alkalommal az egyik adatközlőt kerestük. Az említett Halász Alberttel egy olyan autóval mentünk, amiről azt sem tudtam megállapítani, hogy milyen típusú, csak azt, hogy nagy, szürke, modern. És ezzel az autóval kerestük az adatközlőt. Az adatközlő egy hasonló színvonalú autóval ment el hazulról, bankba, tehát mi a folklór adatközlőt mondjuk egy Mercedesszel üldözzük, aki a Chevroletjén megy előttünk, de ezzel szemben ott van a kárpátaljai falusi magyar és nem csak a falusi szegénység, meg a moldvai csángók szörnyű gazdasági helyzete. A kérdés az, hogy mi az a kategória, ahogyan ma, 2010-ben ezeket a jelenségeket egy kalap alá fogjuk: ezen kell törni a fejünket. Bevallom, nekem sincs sok ötletem.

– *Mi a véleménye arról, hogy a rendszerváltás után egyre nagyobb mértékben, sőt az utóbbi néhány évben különösen felerősödött és egyre jobban terjed a romantikus néprajzi szemlélet, terjed a rovásírás, évek óta már nemzetközi rovásírásversenyt is rendeznek. Egyre nagyobb teret hódítanak a különféle délibábos teóriák, a tudománytalan elméletek terjesztői egyre hangosabbak. Ön mivel magyarázza, hogy az emberek ennyire fogékonyak tudománytalan elméletekre? Annak ellenére, hogy a néprajzkutatás óriási eredményeket ért el a romantikus kezdetektől, az emberek zöme – a képzett értelmiségiek is – a néprajz szó hallatán mégis az ősiségre, a nemzeti specifikumra asszociál, és a tévécsatornáknak is egyre inkább ezt az irányvonalat preferálják?*

– Ez nagyon bonyolult jelenség, és akármelyik részével foglalkozik is az ember, minden esetben nagyon körültekintően, óvatosan lehet bármit is mondani. Azt hiszem, hogy az egyetemen mi ezt próbáltuk csinálni. A néprajz szakma, itt konkrét ismeretek, tudományos tények vannak. Ezt a jelenségeket különféleképpen lehet interpretálni, de a tudomány keretén belül. A fantazmagóriák nem tartoznak ide, azt az ember órán és az előadásokon és máshol is megpróbálja a maga helyére tenni, eltávolítani tőle azokat, akik talán ebben hisznek. Ennek a jelenségnek nagyon sokféle oka van, és egyébként nem csak nálunk van így. Tehát ezt a rendszerváltozással vagy a magyarok izolált helyzetével, Trianonnal vagy azzal, hogy valakik összeesküdtek az igaz magyar kultúra ellen, nem lehet magyarázni. Nagyon nehéz bármit is mondani, mert akármilyen fogalmat használ valaki, azzal a fogalommal kapcsolatban is lehet megjegyzést tenni. Ami a romantikus kifejezést illeti: az európai néprajz és a folklorisztika szempontjából különösen a szó szoros értelmében vett romantika előtt, a 18. századtól a szó szoros értelmében vett romantika után, tehát a 19. század végéig a folklorisztika szinte mindent a romantikának köszönhet. Tehát az én számomra a romantikus folklorisztika dicsérő szó.

– *Ilyen értelemben igen, de én arra értettem, hogy a romantikus néprajzi szemléletmód is hozzájárul a különböző tévhitekre alapozott teóriák terjedéséhez.*

– Nos, ennek a jelenségnek a megmagyarázására mi egy rossz szakma vagyunk...

– *Tudom, hogy ennek az ideológiai szempontból eléggé veszélyes felfogásnak az elemzésére, magyarázatára nem a néprajz hivatott, azonban sokszor maguk a néprajzi diplomával rendelkező egyének is terjesztik...*

– Erre megint azt mondom, hogy mi a folklórral foglalkozunk, nem pedig az embernek a gyógyításával, és nem a genetikai ismereteit vagy egyebeket vesszük figyelembe, mert akkor elmeorvosért lehetne kiáltani, hiszen ezek nemcsak hogy tévhitek, hanem elképesztő számárságok is. Ugyanakkor a kultúrában a maga helyén ott vannak ezek a jelenségek, s ha egy illetékes tudós azt mondja, hogy valami nem jó, mert tudománytalan, én biztos nem fogom azt mondani mint folklorista, hogy valami nem jó, mert tudománytalan, ugyanis én jelenségként ítélem meg. Egyébként a folklór 99%-a tudománytalan, és attól a maga helyén nagyon jól van. Ami igazán szörnyű, az az, hogyha valaki tudja ezt, netalántán egyetemi képzésben részesült, és ennek ellenére beáll szélhámosnak, nos az rémes dolog.

– *Ráadásul ideológiai szempontból is nagyon veszélyes.*

– Veszélyes, mert butít, és ugye a tömegkommunikáció is nagyon sok szempontból felelős ezért. Amikor generációkkal ezelőtt vetítette a tévé nálunk a Robin Hood című filmsorozatot a gyerekeknek, akkor egy idő után az adás előtt meg adás után is figyelmeztették a nézőket, hogy a gyerekek ne lövöldözzenek, ugyanis azok, amikor még szinte véget sem ért az adás, a házilag készített nyíllal és íjjal lövöldözték egymást, a szemorvosok legnagyobb bánatára. Jelen esetben mi a teendő? Ne legyen Robin Hood? Nem tudom. Azt viszont igen, hogy ha valaki fantasztikus, hihetetlen és tarthatatlan ideológiákat akar kitalálni, akkor ki tudja találni, és megtalálja a módot is arra, hogy terjeszteni tudja.

– Most térjünk vissza a Tanár Úr munkásságához. Köztudott, hogy nagyon sok külföldi egyetemen tanított (pl. Helsinki, Tartu, London, Marburg, Hamburg, Innsbruck, Berkeley, Nashville, valamint Nyitra, Kolozsvár, Újvidék stb.), számtalan konferencián vett részt és tartott előadást. Ezek mellett számos fontos szervezetnek a tagja vagy elnöke mind Magyarországon, mind pedig külföldön. Melyek ezek?

– Mivel különféle szervezetekről, intézményekről stb. van szó, most inkább ezeket nem sorolnám fel...

– Én viszont legalább néhányat megemlítenék: a Nemzetközi Szemiotikai Társaság vezetőségének magyar tagja, a Nemzetközi Finnugor Szemiotikai Társaság és a Magyar Szemiotikai Társaság alapító elnöke, a Kalevala Társaság, az Európai Néprajzi Társaság tagja, több ízben volt az UNESCO Rapporteurje, s a folklór védelméről szóló 1989-ben megfogalmazott javaslat végső szövege is Öntől származik. És még hosszan folytathatnám tovább, azonban terjedelmi okokból nem tehetem. Az viszont érdekelne, hogy munkásságát milyen díjakkal, elismerésekkel jutalmazták.

– Nos, erre a kérdésre sem feltétlenül szükséges válaszolni...

– Én viszont fontosnak tartom, tehát felsorolok néhányat: az Európai Folklór Intézet Európai Folklór Érme, Scheiber Sándor-díj, Lukács György díj, Györfly István emlékérem, Ortutay Gyula emlékérem, Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Pro Universitate érme, a Kalevala Társaság jubileumi érme (ezt nagyon kevesen kapták meg), a Finn Oroszlán Lovagrend tagja, s a Bukaresti Tudományegyetem „professor honoris causa” címet adományozott Önnek. A Tanár Úr 70. születésnapjára az egyetemen szép ünnepséget szerveztek és meglepetésként készült egy kis kamarakiállítás is...

– Igen, ha most kisétál a folyosóra, akkor itt láthat különböző tablókát, amelyek még az én ünneplésemet tartalmazták. A születésnap köszöntésem alkalmával nem volt alkalmam megnézni, csak két-három nap múlva láttam az anyagot. Többek közt bemutatták azt is, hogy az én születésnapomon milyen neves személyiségek születtek, például a születésnapunk egy napra esik Al Caponéval...

– Verebélyi Kincső tanárnőnek, a Folklore Tanszék jelenlegi tanszékvezetőjének, az Ön feleségének is készítettek a diákok és a kollégák egy hasonló kis kamarakiállítást nemrég ünnepelt születésnapja alkalmából...

– Igen, s az őt felköszöntő megemlítette, hogy ezen a napon hoztak egy, több korábbi-hoz képest is nagyon rossz döntést Jaltában, a háború utáni berendezkedést illetően, valamint Kelet-Magyarországon, ahol már új rezsim volt, ezen a napon akasztották föl az első elítéltet. Nos, ez utóbbi még Al Caponéhoz képest is morbid.

– *Sokan tudják, mégsem mindenki, hogy Verebélyi Kincsővel házastársak. Hogyan működik ez, oktatói, majd munkahelyi kapcsolatban?*

– Erre csak nagyon röviden kell válaszolnom. Mi nagyon régóta (mondjuk: 50 éve!) ismerjük egymást, Kincső gimnazista kora óta. Aztán jobban akkor ismertem meg, amikor már budapesti egyetemistaként néprajz szakos lett. Egyébként egyik munkahelyén (az Egyetemi Lapoknál) az ő főnökét még csecsemőkora óta (!) ismertem. Kincső nem úgy került a Folklore Tanszékre, hogy mi előbb összeházasodtunk. Itt minden fordított sorrendben történt. Vagyis előbb tanítottam őt (is), majd dolgoztunk együtt (huzamos és intenzív módon először a magyarországi folklorizmus kutatás megszervezésében), majd ő lett utódom a Folklore Tanszék vezetőjeként, a Néprajzi Intézet igazgatójaként, doktori programunk vezetőjeként. Gondolom, majd „utódom” lesz e funkciók letevésekor, meg nyugdíjba vonulásakor is. Ennek az immár emberöltőnyi munkahelyi kapcsolatnak során viszont sosem egyazon szobában működtünk. Otthon is két külön íróasztalunk van, két szobában. A két személyes könyvtár még megmaradt részeit viszont egybetettük. Ha olyan könyvet kér vagy használ, amely az én szobámban van, gyakran tőlem kéri és velem rakatja vissza a helyére. Így elvben mindig tudjuk, melyik könyv kinél van. (Azért örjögve is szoktunk keresni egyet s mást...) A szakmában nagyon sok mindentől ugyanaz a nézetünk. Ezt nem külön programként alakítottuk ki, hanem szinte eleve így volt. Amit ennél fontosabbnak tartok: társadalomfelfogásunk szinte teljesen azonos. Irodalmi és művészeti ízlésünk is. Ez sem az együttlét idején alakult ki – eleve ilyen volt. Bár amikor én ortodox egyházi zenét vagy cigány folklórt hallgatok óraszám – be szokta csukni az ajtaját, „a jóból is megárt a sok” jelszóval. Sokkal többet olvas, mint én, főként fekke imádm franciául és németül olvasni – napokon át. Azt hiszem, én utoljára 1956 előtt olvastam fekke. A színházat és a koncertet nálam többre tartja. Viszont a krimiket együtt szoktuk nézni a televízióban. (Mást alig.) Nagyon szépen énekel(ne) és táncol(na) – de ehhez én nem vagyok jó partner. Tőle tanultam a tárgyak, benne a művelődéstörténeti értékű kis tárgyak imádatát, ismeretét, megkeresését. Elhűlök, mi mindent gyűjtött évtizedek során. Az ócskapiacra együtt szoktunk járni – bár ilyenkor zsandár módon jön mellettem, nehogy én „hülyeségeket” vegyek. (Persze, ő sokkal több tárgyat vesz – de hiszen ő ismeri ezeket.) Időnként kitisztítja a vitrint – ilyenkor persze nekem rögtön az lesz a „kedves” tárgyam, ami kivett. Imádm autót vezetni, és ez megnyugtatja őt. Én meg nem vezetek. És egyáltalán nem nyugtat meg az autósok borzalmas viselkedése. Azaz sokféle azonosság, sokféle ellentét van köztünk. Nyaralni olyankor és olyan helyre szeret menni, amit én eleve rossz döntésnek tartok. Azért, főként fiatalabb korunkban rengeteget utaztunk együtt, keresztül-kasul Marokkótól Marburgig, a görög szigetekig. A Folklore Tanszéken mára már mindenki hozzászokott a mi kettősünkhöz, a mai kollégák vagy diákok elődei is. Ők ezt természeti tényként fogják fel. A tanszéki értekezleteken azért vannak humoros pillanatok. Egyszer például „bikfic”-nek neveztem – voltaképpen kedveskedésből. Nem úgy sült el. Egyébként Kincső ezerszer elmondja, hogy az én „humoromat” élő ember nem tudja felfogni. Abban igazat adok, hogy van ilyen ember... Mindig vannak ötletei, tervei, min-

dig szervez valamit. Így persze könnyű valaki közelében fél évszázadot boldogan (no, nem mindig!) leélni. Elfut ez az idő.

– *Még egy utolsó kérdés, amit minden interjúalany utál: min dolgozik jelenleg a Tanár Úr?*

– Erre a kérdésre sosem szerettem válaszolni, ugyanis az ember mindig foglalkozik valamivel, mindig voltak és vannak különböző feladatai. Ezt tapasztalatból maguk is tudják, sokszor huszonötféle dologgal kell egyszerre foglalkozni, és az ember, mint a zsonglőr, próbálja feldobálni, hogy melyik esik le legkésőbb, és hátha addig legalább az egyik feladatát be tudja fejezni. Március 24-én ünnepeljük tanszékünkön az 1978-ban elhunyt Ortutay Gyula professzor századik születésnapját. Ő volt ennek a tanszéknek egykor a vezetője, s az egyetemi néprajzi intézetnek igazgatója, az ELTE rektora és hasonlók. Egy rendezvényt szervezünk, amely a Kerepesi temetőben az ünnepelt sírjának megkoszorúzásával kezdődik délelőtt, utána pedig az ELTE központi épületében, a díszteremben egy emlékülést tartunk, ahol Ortutay tevékenységét, életét s érdemeit méltatjuk, majd megtekintjük a folklór tanszéken összeállított kamarakiállítását az ő műveiből, valamint vele kapcsolatos művekből és személyes emlékeiből, emléktárgyaiból. A kiállítást az ünnepelt családtagjainak segítségével készítjük elő. Részleteket vetítettünk abból a kétrészes portréfilmből, amit még 1975-ben készítették Ortutayról. Ezt a filmet több okból szeretném látni: én voltam a riporter, tehát tudom, mi van a filmben és mi maradt ki, ugyanis lehetőleg a legpontosabb, leghűbb képet próbáltam megrajzolni ebben a tévéinterjúban Ortutayról, ami egyáltalán nem volt könnyű, ugyanis színes egyéniség, rengeteget beszélő interjúalany volt. Ennek az ünnepségnak a megrendezésével részben az is a célunk, hogy saját identitásunkat erősítsük. Egyben példát akarunk mutatni, hogy nem minden elődünkbe rúgunk bele ott, ahol érzük, sőt ha lehet, egyikbe se, tehát még olyan valakibe se, aki megérdemelné, s olyanba se természetesen, aki nem érdemelné meg. Azt szeretnénk, hogy a hallgatónk vegyék észre, egy nagyon hosszú tradícióhoz kötődnek ők is, és ugyanezt próbálom sugallni kollégáimnak is. Arra törekszem, hogy kicsit humorosan, szellemes módon mutassuk be a személyiségét, hiszen a mi szakmánk nem mindig unalmas...

Az interjút L. Juhász Ilona készítette

Jegyzetek

1. A beszélgetés 2010 februárjában készült
2. *Az Elsüllyedt falu a Dunántúlon* (Bp. 1936) című kötetről van szó.
3. Voigt Vilmos: Németalföldi közmondások id. Pieter Brueghel festményén. Magyar történeti folklorisztikai elemzés-kísérlet. *Ethnographia*, 96. (1985) 59–71. p.
4. Vö. Leščák, Milan–Voigt Vilmos (red.): *Folklorismus Bulletin 1*. Budapest, Népművelési Intézet, 1979.

Voigt Vilmos bibliográfiája

Voigt Vilmos 70. születésnapja alkalmából egy külön kötetben megjelentették az ünneptelt bibliográfiáját, amely összesen 2194 tételt tartalmaz. (Keményfi Róbert [szerk.]: *Voigt Vilmos könyvészete*. Debrecen, Néprajzi Tanszék, 2010. 184 p. [A bibliográfiát összeállította: Molnár Szilvia]). A bibliográfiában szereplő 5 kategóriába sorolt, különféle nyelveken írt (A. Könyvek, füzetek, önálló kiadványok; B. Szerkesztett művek; C. Tanulmányok, szaklexikonok, címszavak; D. egyéb közlemények: konferenciabeszámolók, ünnepi köszöntések, nekrológok, visszaemlékezések, interjúk; E. Ismertetések, referenciák) tételek közül helyszűke miatt mi most csupán a fontosabb önálló kötetek bibliográfiai adatait közöljük:

- A folklór alkotások elemzése. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972, 377 p. /Néprajzi Tanulmányok/ A folklór esztétikájához. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1972, 384 p. /Esztétikai Kiskönyvtár./ Glaube und Inhalt. Drei Studien zur Volksüberlieferung. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 1976, 120 p. /Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Ókori Történeti Tanszékének kiadványai 15./
- Bevezetés a szemiotikába. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1977, 216 p. (2. kiadás: Budapest, Osiris Kiadó, 2008.)
- Úvod do semiotiky. Bratislava, Tatran, 1981, 256 p.
- Modern magyar folklorisztikai tanulmányok. Debrecen, KLTE Néprajzi Tanszék, 1987, 208 p. /Folklór és etnográfia 34./
- Szemiotikai kultúra – a kultúra szemiotikája. Debrecen, KLTE Néprajzi Tanszék, 1990, 55 p. /Néprajz egyetemi hallgatóknak 4./
- A folklorizmusról. Debrecen, KLTE Néprajzi Tanszék, 1990, 87 p. /Néprajz egyetemi hallgatóknak 9./
- Menin puutarhaani. Valikoima unkarilaisia kansanrunoja 1500-luvulta 1900 luvulle. Helsinki, 1990, 105 p.
- Irodalom és nép Északon. A balti finn népek folklórja mint az európai folklór része. Tanulmányok. Budapest, Universitas Kiadó, 1997, 207 p.
- Szerk.: A magyar folklór. Budapest, Osiris Kiadó, 1998, 651 p.
- Suggestions Towards a Theory of Folklore. Budapest, Mundus Hungarian University Press 1999, XII., 409 p.
- Világnak kezdetétől fogva. Történeti folklorisztikai tanulmányok. Budapest, Universitas Könyvkiadó, 2000, 368 p.
- A folklórtól a folklorizmusig. Történeti folklorisztikai tanulmányok. Budapest, Universitas Könyvkiadó, 2001, 355 p.
- A magyar ősvalláskutatás kérdései. Budapest, Magyar Vallástudományi Társaság, 2003, 107 p. /Vallástudományi tanulmányok 4./
- Hoppál Mihállyal közösen: Ethnosemiotics © Hungary. Budapest, European Folklore Institute, 2003.
- A vallási élmény története. Bevezetés a vallástudományba. Budapest, Timp Kiadó, 2004, 253 p.
- Magyar, magyarországi, nemzetközi. Történeti folklorisztikai tanulmányok. Budapest, Universitas Kiadó, 2004, 454 p.
- Europäische Linien. Studien zur Finnugristik, Folkloristik und Semiotik. Budapest, Akadémiai Könyvkiadó, 2005, 274 p.
- Magyar folklór szöveggyűjtemény I. Budapest, Osiris Kiadó, 2005, 845 p. /Osiris tankönyvek./
- A vallás megnyilvánulásai. Bevezetés a vallástudományba. Budapest, Timp Kft, 2006, 343 p.
- Meseszó. Tanulmányok mesékről és mesekutatásról. Budapest, ELTE Néprajzi Intézet, 2009, 420 p.